

Mayer Rita

Magyar irodalom magyarul a Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetemen

I. A Lomonoszov Egyetemen az irodalom oktatása a mindenkori magyar lektor feladatai közé tartozik. Az irodalom oktatása szempontjából a tanítványok két csoportra oszthatók. Az egyikbe az a tíz bölcsészkar diák tartozik, akik egyszakosak, s főszakjuk a magyar. Ilyen csoportot öt évenként egyszer indítanak a karon, a végzett hallgatók hungarológus bölcsészdiplomát kapnak. Tantervükben a "magyar irodalom" tárgy az ötödik félévtől kezdve öt szemeszteren keresztül szerepel. /A főszakra jutó összóraszám heti 12./ A másik csoportba azok a diákok sorolhatók, akik kötelezően idegen nyelvként tanulják a magyart a 2-4. évtől kezdve, de a tanterv nem biztosít számukra külön irodalomórákat.¹ E hallgatók esetében a szakszövegolvasási és fordítási készség kialakítása mellett a társalgási nyelv elsajátítása a cél. Hogy ezek a diákok megismerkednek-e a magyar irodalommal és mennyire, az saját érdeklődési körüktől és tanáruktól függ.

Mi az, ami a magyar irodalommal való találkozást illetően mindkét csoportnál közös?

1. A hallgatók a legelsőik között ismerik meg Weöres Sándor nevét, akinek Bóbita című kötetében közreadott verseit nagyszerűen fel lehet használni kiejtésük javítására, a magyar nyelv ritmusának, zenéjének a megismertetésére. A fonetikai gyakorlatok során addig ismétlik őket, míg a végén már fejből tudják. Ilyen célból jól használhatók a mondókák is.

2. Fontosnak tartom, hogy a diákok sok verset, idézetet, szállóigét tudjanak könyv nélkül.

Ennek jelentőségére fölösleges kitérnünk. Szükséges azonban a diákok figyelmét fölhívni arra, hogy a költői szövegekben található kifejezések, képek a mai magyar nyelvben előfordulnak-e, és milyen stilisztikai értékük

van. A könyv nélkül megtanulandó szövegeket következetesen és szigorúan kérem számon, vizsgánál ún. "belépőjegy"-nek számítanak, vagyis ezzel váltja meg a diák a felelés jogát.

Mi a megtanulandó versek kiválasztásának szempontja? Az első a történelmi. A Himnusz-ból egy, a Szózat-ból két versszakot kell tudniuk, a Nemzeti dal-t pedig teljes terjedelmében. A többi költemény kiválasztásánál a terjedelem, a grammatikai nehézség, a szókincs játszik szerepet. Kívánatos, hogy minden klaszszikusunktól tudjanak idézni. Kezdetben feladható Petőfi a Szabadság, szerelem című költemény, József Attilától a Ringató, Radnóti Miklóstól a Két karodban című vers, Adytól A magyar Messiások stb. A későbbiek során nem jelent a hallgatóknak nehézséget az sem, ha hosszabb, bonyolultabb szöveget kell memorizálniuk /részleteket Kölcsei Parainesis-éből, Vörösmarty Előszó című verséből./ Minden új költő esetében életének, munkásságának dióhéjban való ismeretetésére is sor kerül.

Szállóigéket a nyelvtanulás kezdetétől fogva feladhatunk a hallgatóknak.

3. A nem magyar szakos diákok házi olvasmányait a nyelvvel való foglalkozás harmadik félévétől kezdve a novellák alkotják. /Mikszáthtól, Móricztól, Kosztolányitól, Karinthytól, Nagy Lajostól, Illyéstől, Sánta Ferenc-től, valamint a gimnáziumok számára készült szöveggyűjteményből, a Bánhidi-Bencsáth-Mihályi szerkesztette Szemelvénygyűjtemény-ből, "A Vak Macska belső ügye" című novellaantolgóiából stb./. Az elbeszélések kiválasztásánál a nyelvi szempontokon kívül az is szerepet játszik, hogy elegendő példányban áll-e az adott mű a diákok rendelkezésére a lektori könyvtárban, illetve a magyar nyelvű könyveket is árusító Druzsba könyvesboltban, ugyanis a Lomonoszov Egyetemen a magyar nyelvű anyagok sokszorosítása, fénymásolása nem oldható meg.

A házi olvasmányokat feldolgozó óra legizgalmasabb része a diákok által fölített kérdések megválaszolása. Gyakran nem egy-egy szónak, kifejezésnek kell megadni az orosz nyelvi megfelelőjét, hanem történelmi, honismereti vagy a mezőgazdasággal kapcsolatos fejtegetésekbe kell bocsátkozni. Illyés Gyula Honfoglalók között című riport-sorozatának esetében arról, hogy kik a svábok, kik a csángók, mi volt a kitelepítés, hogyan állunk/álltunk a nemzetiségi politikával a Kárpát-medencében. Nincs olyan lektor, aki az ilyen lehetőséget kihagyja, s megelégszik az egyszerű válasszal. Más példa: Déry Tibor Két asszony című kisregényében kiváló lehetőség kínálkozik arra, hogy a magyarul törve beszélő öregasszony tipikus hibáira ráirányítsuk a figyelmet, s ily módon gyomláljuk saját diákjaink nyelvi hibáit is. Még tanulságosabb, ha az említett nyelvtani, stilisztikai hibákat maguk a hallgatók veszik észre. A házi olvasmány tartalmát a diákoknak először saját szavaikkal, majd pedig az adott szövegben előforduló új szavak, kifejezések segítségével kell elmesélniük.

4. Ugyanezek a nem magyar szakosok a nyelvvel való foglalkozás utolsó félévében elbeszélések helyett regényt dolgoznak fel a fentebb ismertetett módszer szerint, csak az elolvasandó anyag lesz több /20-25 oldal egy-egy órára/. A regényolvasás /Kosztolányi Édes Anna, Sánta Húsz óra stb./ a magyar szakosoknál a 6. félévtől kezdődik, mert ők az elbeszéléseket a 4. félévtől kezdve a nyelv- és stílusgyakorlat órák keretében dolgozzák fel.

5. Mind a magyar szakosok, mind a nem szakosok figyelmét fel kell hívni az orosz nyelven megjelent magyar szépirodalmi művekre és a szakirodalomra. Az orosz nyelvterületen illetően kedvező a helyzet: nagyon sok a lefordított, jó mű. Elég, ha a Biblioteka vengerszkoj literaturi köteteiire vagy A magyar líra című kétnyelvű válogatásra gondolunk. Ez utóbbi 1982-ben jelent meg Moszkvában, s a XX. századi magyar lírát mutatja be, és a Nyugat költőitől is közöl egy csokorra valót. Petőfi összes művei is napvilágot láttak.

már oroszul, nem is szólva válogatott verseinek számos kiadásáról. Nem egy alkalommal adták ki Ady, József Attila, Radnóti válogatott verseit, s oroszul is olvasható a Csongor és Tünde, Az ember tragédiája, Illyés Gyula Petőfi-je. A felsorolás még hosszasan folytatható.

6. A Vengerszki je novoszt yi című folyóirat majd minden számában közöl egy magyar novellát fordításban, melyet a diákoknak el kell olvasniuk. Ezeket összegyűjtve öt év alatt kis novellaantológiára tesznek szert.

1986. tavaszán a moszkvai Magyar Nagykövetség - hat év óta először - tíz diákot hívott meg kétnyelvű Petőfi-estjére.

A nem magyar szakos csoportokban a lektornak nem lehet nemesebb feladata, mint a szűk lehetőségek keretében a magyar irodalom iránti érdeklődés fölkelteése, az irodalom megszeretteteése.

II. Más a helyzet a magyar szakosok esetében. Ők hungarológusnak készülnek, fontos tehát, hogy megszerezett, átfogó ismereteik legyenek irodalomból. Óhatatlanul felmerül a kérdés: mit adjunk, mennyit és hogyan. A hogyanra jelen számvetésünk részben feleletet próbál adni, a mit és mennyit illetően véleményünk az, hogy inkább többet mint kevesebbet, de ne felszínesen. A hallgatók ismerjék meg a magyar irodalom folyamatait, tendenciáit, a legjelentősebb írók, költők munkásságát, de ne csak az ún. "nagyok"-ét. Irodalomtanítás közben ne feledkezzünk meg a történeti, a kulturális, a művészeti háttér bemutatásáról sem. Hazai diákjaink ilyen jellegű ismeretei sem kielégítőek, hát még a külföldieké, akiknek minden új.

A nem magyar szakos hallgatókkal szemben támasztott követelmények a bölcsészekre kétszeresen érvényesek. A tantervben előírt irodalmi tanulmányaik megkezdése előtt azonban már bizonyos lehetőségük van a magyar irodalommal való megismerkedésre.

1. A hallgatók a 3. és 4. félévben magyar írók orosz nyelvre lefordított regényeit ismertetik a nyelvi órák valamelyikén rövid előadás formájában. Szólniuk kell a szerzőről, az adott korról, esetleg az író egyéb műveiről is. Az anyagot könyvtári munkával összegyűjthetik, s felhasználhatják a mű elé írt - általában tanulmánynak is beillő - előszót. A tartalmi ismertetés után az olvasott könyvről okvetlenül el kell mondaniuk saját véleményüket. A többiek kötelessége a jegyzetelés. A kiselőadás tanári kiegészítéssel, esetleges pontosítással, összefoglalással ér véget. Ily módon két művel mindenki alaposabban megismerkedhet, tizennyolcra pedig hallhat. Ha ezután valakinek kedve támad elolvasni a regényt, megvan rá a lehetősége.

A kiválasztásnál a már említett szempontok érvényesülnek: mi található a lektori könyvtárban, illetve a moszkvai könyvesboltokban. Így került ismertetésre Mikszáthtól A gavallérok, A beszélő köntös és a A fekete város. Eötvöstől A falu jegyzője, Móricztól a Rokonok, Bókától az Alázatosan jelentem, Fejes Endrétől a Rozsdatemető, Szabó Magdától a Régimódi történet stb.

2. A bölcsészek a 2-3-4. félévben heti két órában előadást hallgatnak magyar történelemből orosz nyelven. /Ez is a lektor feladatai közé tartozik./ Az előadásokon mintegy illusztrációként felhasználhatók oroszra fordított magyar irodalmi művek, vagy ha ilyenek nem állnak rendelkezésre, legalább meg kell őket említeni. Például a Hunyadiakkal kapcsolatban Arany János balladáit, az ország három részre szakadása kapcsán Bornemissza Siraalmas énnéköm című versét, a végvári harcokról szólva Tinódi és Balassi műveit, a Rákóczi szabadságharc tárgyalásánál a kuruc költészetet. II. Rákóczi Ferenc és Mikes Kelemen műveit, Ady kurucos verseit, 1848-49-ről szólva Petőfi költeményeit, naplójegyzeteit stb. Hatásos ha az irodalmi szemléltető anyagot zenei és

képzőművészeti anyaggal egészítjük ki.

3. A tulajdonképpeni irodalmi kurzus az 5. félévtől kezdődik. Ez heti 2x2 óra előadásból és az ehhez kapcsolódó 1x2 óra szemináriumi foglalkozásból áll. Az oktatás nyelvcentrikus, tehát az előadás magyar nyelvű.² Az a cél, hogy a hallgatók minél jobban elsajátítsák a nyelvet. Az előadásokon a kezdetben viszonylag lassú beszédtempó egy év után fokozatosan normális gyorsaságúvá válik. Előadás közben feltétlenül kis kitérőket kell tenni az ismeretlen szavak, kifejezések, fogalmak megmagyarázása végett, s minden új nevet, címet fel kell írni a táblára is. Ajánlatos minden előadás elején röviden összefoglalni az aznapi anyag lényegét. Rövidebb összefoglalókat előadás közben is csinálhatunk. Ilyenkor érdemesebb lassítani a beszédtempót, s egyszerűbb, mindenki számára érthető kifejezéseket használni. A diákoknak az előadásról jegyzeteket kell készíteniük. Ezzel kettős célunk van. Egyrészt, hogy képesek legyenek összefüggő szakszöveget megérteni /ez későbbi tolmácsolási munkájukban nagy segítségükre van/, másrészt, hogy kialakuljon jegyzetelési készségük magyar nyelven.

Az előadásokhoz kapcsolódnak a szemináriumi foglalkozások a hallgatók egyéni fölkészülése alapján. Az 5. félévben azonban gyakorlatilag szövegolvasási és elemzési szemináriumot tartottunk, mivel a régi magyar irodalmi szövegek olvasása és értelmezése gondot okozott a diákoknak.

Az öt félév alatt az előadásokon a magyar irodalom történetét tekintettük át a kezdetektől napjainkig. Mintegy 10 órát szenteltünk a magyar népköltészetnek is. /A népdalok költői képeinek bemutatásával kitekintve a XX. századi magyar lírára is./

Az orosz anyanyelvű diákok nem érzik a hangsúlyos, magyaros vers lüktetését, még az ősi nyolcas skandálása is nehéznek bizonyul számukra. Ezért mindenképpen szükséges egy rövid verstani kurzus tartása az irodalomórák keretében.

A lektornak építenie kell a magyar és az adott irodalom között meglévő hasonlóságokra és különbségekre. Okvetlenül ki kell térnie a magyar és a fogadó ország irodalma, kultúrája közötti kapcsolatok ismertetésére.

Hasznos dolog összehasonlító kronológiai táblázat összeállítása.

Iskolás, de eredményes módszer, ha a magyarul tanuló külföldiekkel olvasmánynaplót készítettünk, amelybe a kötelező olvasmányok tartalmát írják le kiegészítve saját véleményükkel és a műből vett idézetekkel /például Bánk bán, János vitéz, Toldi, Az ember tragédiája stb./. Ezáltal a diákok megtanulnak hosszabb, összefüggő szöveget választékos stílusban leírni, javul kifejezőmódjuk, gyorsaszik szókincsük. Nagyon tanulságos a naplókban előforduló, főleg stilisztikai hibák elemzése, erre két-három nyelvórát is érdemes rászánni.

4. A diákokban ki kell alakítani az irodalmi, művészeti szakszövegek fordításának készségét is, kezdetben csak anyanyelvükre, a 8. félévtől kezdve pedig a célnyelvre, tehát magyarra. Az előadások témájához kapcsolódó szövegek fordítására a nyelvórák egy részében kerül sor. E célra kezdetben felhasználhatók a magyar nyelvű könyvismertetések, a NEI irodalmi jegyzetei, később neves esszéíróink művei, majd irodalmi folyóiratok cikkei, kézikönyvek részletei stb. Eredményesen használtam fel Fenyvesi István: Orosz magyar irodalomelméleti terminológiai szótár című művét³, amely eredetileg orosz szakos magyar bölcsészhallgatóknak készült, én azonban fordítva dolgoztam belőle.

A 8. szemesztertől a nyelvórákon megkezdődik az irodalmi szakszövegek magyarra való fordításának gyakorlása, s egy évig tart. Ez már nehezebben megy, mint az anyanyelvre való fordítás, de két félév alatt - az eredmények ezt bizonyítják - a diákok erre is képesek.

Apróbb ötletként érdemes megemlíteni: hangutánzó, hangulatfestő szavakat jól lehet tanítani irodalmi anyagon, s a nyelvi humorra is íróink, költőink műveiből

vegyünk példát.

III. A magyar szakos bölcsészhallgatók magyar irodalomból vagy nyelvészetből készíthetik el szakdolgozatukat, írni azonban orosz nyelven írják. Rendszerint a másodéven elkészített évfolyamdolgozatot bővítik tovább más-más szempontok alapján, a III. és IV. évfolyamon is, s V. éves korukra gyakorlatilag kész a diplomamunkájuk. A szakdolgozatukat magyarból író hallgatók számára az egyetem világirodalmi tanszéke heti 1x2 órás szakszemináriumot indított orosz nyelven. Vezetője olyan aspiráns volt, aki 1980-ban végzett a Lomonoszov egyetemen a magyar szakos csoportban.

Magyar irodalomból a diákok az 5. és 7. félév végén kötelesek beszámolni, indexükbe "megfelelt" vagy "nem felelt meg" bejegyzés kerülhet.⁴ Magyar irodalomból a 6., a 8. és a 9. félév végén kell szóban vizsgázni magyar nyelven. A nyelvtudást a vizsgán nem osztályozzuk.

IV. Az 1985-ben végzett magyar szakos csoportot harmadéves korukban vettem át, a három éven keresztül heti 12 órában tanítottam náluk az irodalmat, tartottam a nyelvórákat. Ezenkívül rendszeresen tanítottam más karokon is, tapasztalataim innen valók. Sok elképzelésem beigazolódott a gyakorlatban, tanítványaim megismerték és megszerették a magyar irodalmat, jól elsajátították nyelvünket.

Mi az, amit a gyakorlat alapján a jövőben másképp kell csinálni? Magyar nyelvű előadások és szemináriumi foglalkozások esetében az időrendi sorrenddel nem törődve a XX. századnál kell kezdeni a magyar irodalom oktatását, s úgy menni időben visszafelé.

Az irodalomtanítást kezdhetjük Petőfivel is, s haladhatunk időben előre, Arany János kihagyásával. Arany nyelvét, képeit /főleg a Buda halálában/ a diákok nehezen vagy sehogysen értik, emiatt a művek szépségét sem érzékelik. Ugyanez vonatkozik Berzsenyire is. A 8. vagy a 9. félévben nyelvtudásuk már olyan fokú, hogy nemcsak megbírkóznak a szövegekkel, hanem élvezik is őket.

A magunk állította mércét szem előtt tartva /inkább magasabb legyen mint alacsonyabb/ azonban nem feledkezhetünk meg a csoportok képességeiről sem. Kellően rugalmasnak kell lenni, s "átprogramozni" mindazt, ami re nem kapjuk meg a visszajelzést, vagy ahol az eredmény nem éri el a kívánt szintet. Soha ne tévesszük szem elől, hogy a magyar irodalom nemcsak egy tanntárgy, hanem annál sokkal több: érzelmileg motiválja a magyarul tanulókat, segítségével jobban, élethűbben megismerhetik a magyar népet, a kultúrát, a magyar történelmet.

(1986.)

1. Heti óraszámuk a földrajzkaron 4, az újságírói karon 6, a közgazdaságtudományi karon 8, a bölcsészkarri fakultatív csoportoknál 4-6.
2. A Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem Bölcsészettudományi Karán az idegen-nyelv szakos hallgatók irodalmi és nyelvészeti előadásait mindig orosz nyelven tartják, s a vizsga is orosz nyelven folyik. Csak a magyar kivétel. Ez a diákok nyelvi felkészültségén érezhető.
3. Bp., 1980. Tankönyvkiadó, 4., változatlan utánnyomás.
4. A "nem felelt meg" bejegyzést azonban a tanár sohasem írja be, hanem elküldi a diákot, hogy legközelebb jobban készüljön fel. Ez addig ismétlődik, míg a diák valóban jobban megtanulja az anyagot, vagy a tanár megelégedi a visszajárást.